

บทที่ 1

บทนำ

อริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีก ผู้ได้ชื่อว่าเป็นบิดาแห่งวาทวิทยาเคยกล่าวถึงคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ที่สัตว์อื่นไม่มี นั่นคือ ความสามารถในการมีและใช้เหตุผลทางความคิดและคำพูด เพราะสัตว์อื่นนั้นเพียงเปล่งเสียงแสดงถึงอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ เช่น ดีใจ เจ็บปวด โกรธ แต่มนุษย์สามารถอธิบายอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดออกมาโดยใช้ภาษา เช่น อธิบายถึงสิ่งดี - ไม่ดี สิ่งที่ยุติธรรม อยุติธรรมภาษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญของมนุษย์ในการสื่อความคิดต่อกัน (Barker, 1957)

ดังนั้นการศึกษารายละเอียดในการใช้ภาษาที่ปรากฏในงานประพันธ์รูปแบบต่างๆ จะช่วยให้เราเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุใดบทประพันธ์บางชิ้นจึงประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ผู้ส่งสารต้องการ ได้อย่างยอดเยี่ยม ทั้งยังมีอิทธิพลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และอยู่ในความทรงจำของผู้รับสารทุกยุคทุกสมัยโดยไม่ล่วงเลยไปตามกาลเวลา รวมทั้งจะได้ศึกษาระบวนการโน้มน้าวใจที่ประสบความสำเร็จในงานประพันธ์เหล่านั้น เพื่อเป็นฐานความเข้าใจอันจะก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์สำหรับงานประพันธ์ทางด้านวาทวิทยาชิ้นใหม่ นอกจากนี้การวิเคราะห์ความหมายที่อยู่ระหว่างคำ หรือบรรทัดของงาน จะทำให้เข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ได้มากขึ้น

ในบรรดาปราชญ์ทางภาษาของไทยซึ่งมีบทบาทในการใช้ภาษาสื่อสารกับมวลชนในวงกว้างนั้น หลวงวิจิตรวาทการ นับเป็นอีกท่านหนึ่งที่มีผลงานน่าศึกษา เนื่องจากงานประพันธ์ของท่านมีมากมาย ทั้งในรูปของ บทพูด บทความ บทละคร นวนิยาย สารคดี เพลง คำบรรยาย ปาฐกถา คำขวัญ ฯลฯ จากการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัยพบว่า งานประพันธ์ที่สำคัญๆ ส่วนใหญ่ของหลวงวิจิตรวาทการเกิดขึ้นหลังช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ในบรรดาเครื่องมือการสื่อสารที่ทรงประสิทธิภาพมากที่สุดของหลวงวิจิตรวาทการนั้น "บทละคร" นับเป็นเครื่องมือที่เห็นได้ชัดที่สุดอย่างหนึ่ง โดยผู้รับจะถูกโน้มน้าวใจ ให้คล้อยตามโดยไม่รู้ตัว ดังเช่นบทละครเรื่อง "เลือดสุพรรณ" ที่สามารถตรึงคนดูให้ประทับใจกับวีรกรรมของตัวเองในเรื่อง ในขณะที่เดียวกันก็จุดประกายความ "รักชาติ" ให้กรุ่นอยู่ในใจของผู้ชมเป็นของขำร่วยหลังละครจบลง

ความสำเร็จของการใช้ละครเป็นเครื่องมือในการสื่อสารนั้น สามารถยืนยันได้จากเรื่องราวที่เสถียร พันธรัชนี ได้บันทึกไว้ในหนังสือวิจิตรวาทการอนุสรณ์เล่ม 2 มีความตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของละครต่อคนไทยในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

“ระหว่างนั้นรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เริ่มปลูกฝังลัทธิชาตินิยมให้ฟุ้งเฟื่อง อยู่ในหมู่ประชาชน ด้วยการคิดคำนึงกันขึ้นมาในบรรดาผู้เป็นคนชั้นหัวหน้าปกครองว่า ลัทธิชาตินิยมหรือลัทธิรักชาติลัทธิเดียวจะเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตรายที่จะบังเกิดแก่ชาติได้ทุกทาง และพร้อมกันก็จะเป็นเครื่องมือสร้างชาติได้ดีกว่าเครื่องมืออย่างอื่น

การจะปลูกฝังลัทธิชาตินิยมได้โดยสะดวก และมีทางเข้าถึงประชาชนได้ง่าย มีอยู่ทางหนึ่งดีกว่าทางอื่นๆ คือ ปลูกทางดนตรีและละครอันเป็นงานที่กรมศิลปากรจะต้องทำอยู่ตามหน้าที่

เจ้าประวัตินี้ได้รับมอบหมายมาให้ทำงาน “ปลูกต้นรักชาติ” ขึ้นทางกรมศิลปากร โดยการแต่งละครประวัติศาสตร์และเพลงที่เป็นบทปลูกใจให้รักชาติขึ้นเป็นระยะติดต่อกัน อาทิ ละครประวัติศาสตร์เรื่อง “เลือดสุพรรณ” ละครประวัติศาสตร์เรื่อง ราชมนู ศักดิ์กลาง พระเจ้ากรุงธน เจ้าหญิงแสนหวี และอื่นๆอีกมาก...” (เสถียร พันธรัชนี, 2541:3)

ด้วยหลักการและเหตุผลที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของบทละครในการสร้างชาติดังที่ได้มีคำอ้างอิงของผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวในเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่างานวิจัยชิ้นนี้จะเน้นที่บทละคร เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่ละเอียด สามารถนำไปใช้เป็นกรอบอ้างอิงสำหรับผู้สนใจได้ เพราะที่ผ่านมานั้นพบว่ามีผู้ทำวิจัยบทละครของหลวงวิจิตรวาทการไว้หลายท่าน แต่ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปในลักษณะวิเคราะห์บทละครในฐานะวรรณกรรม และมุมมองในเชิงศิลปะการแสดง หรือวิเคราะห์ในฐานะเป็นการจารึกเรื่องราวในประวัติศาสตร์ แต่ยังไม่มีการวิจัยในด้านวาทวิเคราะห์อันเป็นลักษณะของการวิจัยที่มุ่งศึกษาในการตีความจุดมุ่งหมายในการสื่อสารค่านิยมทั้งเปิดเผยและ ซ่อนเร้นของผู้ส่งสาร ซึ่งก็คือการที่ผู้เขียนบทละครกำหนดให้ตัวละครเป็นผู้ถ่ายทอดสารไปสู่ผู้รับโดยทางอ้อมผ่านทางบทพูดและการแสดง รวมถึงการวัดความสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสาร คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอันได้แก่ค่านิยมที่เกิดขึ้นของผู้รับสารในสมัยนั้นด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยทางบริบทที่มีผลต่อประดิษฐกรรม(Invention)ในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและค่านิยมหลักในบทละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดของหลวงวิจิตรวาทการ
3. เพื่อศึกษาบทละคร กับการสร้างค่านิยมให้กับคนไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
4. เพื่อศึกษากลวิธีการสื่อสารค่านิยมในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ
5. เพื่อหาข้อสรุปว่ากลวิธีใดที่สามารถถนัดน่าพอใจผู้รับสารที่ได้ชมละครของหลวงวิจิตรวาทการได้มากที่สุด

ปัญหานำวิจัย

1. ปัจจัยทางบริบทตัวใดที่มีผลต่อประดิษฐกรรม(Invention)ในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ
2. บทละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดของหลวงวิจิตรวาทการนั้น มีแนวคิดหลักและเน้นค่านิยมใดบ้าง
3. บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ ประสบความสำเร็จในการสร้างค่านิยมให้กับคนไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม อย่างไร
4. บทละครของหลวงวิจิตรวาทการสื่อสารค่านิยมเหล่านี้โดยอาศัยกลวิธีใด
5. เมื่อบทละครของหลวงวิจิตรวาทการถูกนำมาดัดแปลงเป็นละครแล้วผู้รับสารประทับใจกลวิธีแบบใดมากที่สุด

สมมติฐาน

1. ปัจจัยทางบริบทที่มีผลต่อประติษฐการในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ ได้แก่ ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ
2. บทละครที่ได้รับความนิยมสูงสุดของหลวงวิจิตรวาทการ มีแนวคิดหลักปลูกฝังค่านิยมในการพัฒนาชาติ ตามแนวพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
3. บทละครของหลวงวิจิตรวาทการประสบความสำเร็จในการสร้างค่านิยมให้กับคนไทย ในยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม และ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วยการสร้างอารมณ์สะเทือนใจ และความรักชาติ ความเป็นเหตุเป็นผลชักจูงให้เกิดความคล้อยตาม
4. ละครของหลวงวิจิตรวาทการสื่อสารค่านิยมสู่ผู้รับโดยผ่าน บุคลิกของตัวละคร จาก บทสนทนา เนื้อเรื่อง เพลง
5. เมื่อบทละครของหลวงวิจิตรวาทการได้นำมาสร้างเป็นละครแล้ว ผู้รับสารประทับใจ กลวิธีในองค์ประกอบซึ่งใช้ในการตัดสินใจคุณภาพของละครที่ใช้บทเพลงเป็นสื่อมากที่สุด

ขอบเขตการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานที่เป็นสิ่งตีพิมพ์เช่น เอกสาร หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ ต่างๆ
2. วิเคราะห์ผลงานการประพันธ์ของหลวงวิจิตรวาทการโดยเน้นศึกษาบทละครเป็นหลัก โดยบทละครที่เลือกมาศึกษาได้แก่ เลือดสุพรรณ ราชมนู เจ้าหญิงแสนหวี น่านเจ้า และอาณาจักร พ่อขุนรามคำแหง
3. สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์เฉพาะ

วาทวิเคราะห์	หมายถึง การศึกษา สำนวน คำความ และวิเคราะห์การโน้มน้าวใจที่ปรากฏในงานประพันธ์เพื่อให้ทราบถึงจุดมุ่งหมายในการสื่อสาร
กลวิธี	หมายถึง องค์ประกอบ 6 ประการ ในการตัดสินคุณภาพของละครเรื่องใดๆตามแนวคิดของเบอร์เกอร์(Berger) ประกอบด้วยโครงเรื่อง ผู้แสดง บท เนื้อเรื่อง ดนตรี และฉาก
ประดิษฐกรรม	หมายถึง การคิดค้นเนื้อหาที่จะนำมาผูกเป็นเรื่องราวของงานประพันธ์ชิ้นหนึ่งๆ
ค่านิยม	หมายถึง สิ่งที่ถูกกลุ่มสังคมหนึ่งๆเห็นว่ามีค่าควรแก่การกระทำหรือเห็นว่าถูกต้อง
ปริบท	หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการสื่อสารในขณะนั้น
ปัจจัยทางปริบท	หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางปริบท
ละคร	หมายถึง การแสดงในรูปแบบหนึ่ง ที่มีตัวแสดงสวมบทบาทตามที่สมมติขึ้น มีการดำเนินเรื่องและมีสรุปจบ ซึ่งในที่นี้จะมุ่งเฉพาะบทละครขนาดยาวที่ใช้เวลาในการแสดงตั้งแต่ 3 ชั่วโมงขึ้นไป
บทละคร	หมายถึง ขั้นตอน/รายละเอียดในการดำเนินเรื่องของละครที่มีผู้ประพันธ์ขึ้น และเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษรใช้เป็นตัวกำหนดเนื้อหา จุดใหญ่ใจความและกำหนดบุคลิกลักษณะของผู้แสดงในละครเรื่องหนึ่งๆ
โครงเรื่อง	หมายถึง ภาพรวมหรือเรื่องย่อของละครตั้งแต่ต้นจนจบ

- บท** หมายถึง งานเขียนกำหนดเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ ตัวละคร บทบาท ตลอด ฉาก และส่วนประกอบ รายละเอียดต่างๆในละคร
- ตัวละคร** หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทในละครตามที่ระบุในบทละคร
- ภาพที่ปรากฏเป็นฉาก** หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏสู่สายตาผู้ชมในฉากหนึ่งๆ บนเวที
- ความคิด** หมายถึง ความคิดของผู้เขียนบทละครที่ต้องการถ่ายทอดสู่คนดู โดยผ่านวิธีการต่างๆในละคร เช่น การประกาศหน้าม่าน คำพูดของตัวละคร
- ฉากหน้าม่าน** หมายถึง คือการประกาศชี้แจงก่อนการแสดงเพื่อถ่ายทอดความคิดซึ่งผู้เขียนบทละครต้องการให้ความรู้ และ สร้างความเข้าใจให้คนดูมีในทิศทางเดียวกัน
- ฉากนำ** หมายถึง ฉากแรกของละครบางเรื่องที่ไม่มีฉากหน้าม่าน แต่มีการสนทนาของตัวละครที่ไม่ใช่ผู้แสดงในเนื้อเรื่องแต่มาชี้แจงความเป็นมาของเรื่องนั้นๆ เนื้อหาในการสนทนาเป็นไปในทำนองเดียวกับฉากหน้าม่าน คือต้องการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจให้คนดู
- เพลงและดนตรี** หมายถึง ท่วงทำนองที่บรรเลงตามไนต์ที่ใช้ประกอบในละคร อาจมีคำร้องหรือไม่มีก็ได้เพื่อสร้างอารมณ์ ความรู้สึกให้ผู้ชมละครคล้อยตาม